БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 МАЙ 11 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 93 (4063)

Өртээ 20 коп.

Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет улус химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдериниң сорулгазын чедиишкинниг күүседир болгаш оон-биле чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр продукция бүдүрер талазы-биле эн-не сайзырангай капиталистиг чурттарны эн кыска хуусааларда чедер болгаш эртер деп ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын шиитпирлээринге, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының херээнге чаа улуг салыышкынны киирер дээрзинге СЭКП ТК-ның Пленуму бүзүрелин илергейлеп тур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1958 чылдың май 6-7-де Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму болган.

„Химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезин болгаш ылаңгыя синтетиктиг материалдарны база чоннуң хереглелдерин болгаш улус ажыл-агыйының негелделерин хандырары-биле олардан кылган кылыгларны бүдүрерин дүргедедир дугайында“ эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин Пленум дыңнаан болгаш чугаалажып көрген.

ТК-ның Пленуму чогуур доктаалды хүлээп алган, ону бөгүн парлады.

Химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезин болгаш ылаңгыя синтетиктиг материалдарны база чоннуң хереглелдерин болгаш улус ажыл-агыйының негелделерин хандырары-биле олардан кылган кылыгларны бүдүрерин дүргедедир дугайында

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң талазы-биле СЭКП ТК-ның Пленумунуң 1958 чылдың май 7-де хүлээп алган доктаалы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чаалаш алышкыннарының түннелинде совет улус Коммунистиг партиязын удуртулгазы-биле кайгамчык улуг бергелерни ажып эрткеш база империалистерниң чепсектиг халдаашкынкарын ойтур шапкаш, бүгү делегейге төөгүлүг ужурдуалыг типилелгелерни чедип алган деп СЭКП Төп Комитединиң Пленуму демдеглеп тур. Бистиң чуртувус социализмни делегейге бир-ле дугаарында тургускан болгаш ам чогаадыкчы күштерниң күүү-шыдалының болгаш чечектелиишкининиң туруп көрбээн өзүлдезин чедип алган. Делегей ареназынга Совет Эвилелиниң ат-алдары хемчээл чок бедээн, бистиң улузувус социлистиг өске-даа чурттарның улустары-биле кады бүгү делегейде тайбыңны кадгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселдиң бирги одуругларында чоруп турар. Ол чедиишкиннер хамыктың мурнунда чурттуң экономиказының үндезини—аар индустрияны болдады хөгжүдер дугайында улуг Ленининиң айтыышкыннарын Коммунистиг партия амыдыралга чайгылыш чок шын чорудуп келгениниң ачызында чедип алдынган. Ажылчын аңгының, күш-ажылчы тараачыннарының болгаш интеллигенцияның маадырлыг күжениишкиннери-биле күүлүг, техника талазы-биле сайзырангай үлетпүриү ССРЭ-ге төөгүлүг кыска хуусаада тургускан. Кара болгаш өңнүг металлдарны, электроэнергияны бүдүрери хөй катап көвүдээн, хөмүр даш болгаш нефть казып тывары өскен, автомобиль тудуу, трактор тудуу, самолет тудуу, амгы үеним химия үлетпүрү, станок тудуу болгаш өске-даа ажыл-агыйының машина тудуу, тудуг индустриязы, газ үлетпүрү чергелиг үлетпүрүнүң ындыг чугула адырларын болгаш өске-даа хөй-хөй адырларын чаалы-биле тургускан.

Бистиң чуртувус күүлүг индустриалдыг-колхозчу социалистиг күрүне болу берген. Бир эвес 1917 чылда үлетпүр продукциязының делегей бүдүрүлгезинге Россияның үлүг-хуузу чүгле 2—3 хуу болуп турган болза, ам Совет Эвилели делегейниң бүгү үлетпүр продукциязының бештиң бир кезиин бүдүрүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң деннелиниң талазы-биле ССРЭ ам Европада бирги черни болгаш делегейде ийиги черни ээлеп турар. Ам чаңгыс чылдың дургузунда безин бистиң үлетпүрүвүс Совет эрге-чагырганың баштайгы 15—20 чылдарында бүдүрүп турганы ышкаш ол хире хемчээлдиг үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар.

Улус ажыл-агыйын күүлүг көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң айытқан программазын амыдыралга боттандырбышаан, совет улус социлистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарында кайгамчык улуг чаа чедиишкиннерни чедип алган. Үлетпүрүү болгаш тудугну өргелеп башкарарын өде тургузарын боттандырып чорутканы ажыл-агый тургузуушкунунга чер-черниң бүгү органнарының калбак инициативазын, бүдүрүлгени өргелеп башкарырга ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларының улам-на идепкейлиг киржилгезин хайныктырган болгаш бистиң экономикавыста немелде күрлавырларны илереткен. Үлетпүр дыка эки ажылдан турар апарган, 1957 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң планы ажыр күүсеттинген, бо чылдың бирги кварталында ниити продукция үндүрериниң планы чуртка ниитизи-биле 104 хуу күүсеттинген, үлетпүр продукциязын эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 11 хуу хөйну бүдүрген. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле 1957 чылдың болгаш бо чылдың бирги кварталының улус ажыл-агый планы бүгү-ле эвилелдешкен республикалар болгаш экономика талазы-биле административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүлелдери күүсеткилээн.

Ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштериниң ачызында бистиң чуртувус капитализм-биле экономиктиг чарышка эн-не сайзырангай капиталистиг чурттарга бодаарга, бүдүрүлгениң өзүлдезиниң хемчээл чок эн-не бедик темпилерин чедип алган. Делегейниң ийиги дайынының үезин киириштир, 1929 чылдан өгелээш 1957 чылга чедир үеним дургузунда ССРЭ-ге үлетпүр продукциязының чылда ортумак немей өзүлдези 16 хуу ажыг болуп турда, АКШ-ка ол-ла чылдарның дургузунда ол продукцияның немей өзүлдези үштен эвээш хуу болган. Амгы үеде Совет Эвилели демир рудазын, хөмүр дашты, нефтини, шойну, каңны, цементини, дүк кылыглыг пөстерни бүдүреринiң өзүлдезиниң темпилериниң талазы-биле-даа, немей өзүлдезиниң талазы-биле-даа АКШ-ты мурнап турар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң деннелиниң талазы-биле АКШ-ты ырак эвес келир үеде ажып эрттериниң бүгү-ле аргалары бисте бар.

Үлетпүрүнүң болгаш бирги ээлчегде аар индустрияның дүргеп өзүлдези көдээ ажыл-агыйны техника талазы-биле чаарты чепсеглээринге болгаш социалистиг ёзу-биле чаартырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглериниң түүнелинде чурттуң колхозтары болгаш совхозтары сеөлгү чылдарда тараары, эштти, сүттү, хөвөни, дүктү болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдеткен. Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш МТС-терни өде организастаар талазы-биле бүгү улустуң чүүлдүгзүнгени, амгы үеде чоруттунуп турар хемчеглер чуртка көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чаа көдүрлүушкүнүн хандырар. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр эшт, сүт болгаш саржаг бүдүрер талазы-билээ АКШ-ты эн чоокку чылдарда чедер болгаш эрттер дээш мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның эгелээшкинин ёзугаар калбарган патриотчу шимчээшкин ам безин бодунуң кайгамчыктыг түүнелдерин берип турар.

Эртемниң болгаш техниканың бүгү адырларының туруп көрбээн чечектелиишкини бистиң Төрээн чуртувустуң эң улуг чедиишкини болуп турар. Ажылчыннар-биле, инженерлер-биле болгаш техниктер-биле чогаадыкчы дем кадылгазынга бистиң чуртувустуң эртемденнери атомнуг энергияның чажыдын шиңгээдип алганынга, тайбың сорулгаларга ол энергияны делегейде бир-ле дугаарында ажыглап четикениңе, диптер аразынга ужугар ракеталарны болгаш Черниң кылымал эдеринчилерин тургусканынга совет кижилер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар. Автоматиканы, телемеханиканы, радиотехниканы, электрониканы үлетпүр бүдүрүлгеге улам-на калбаа-биле ажыглап турар.

Социалистиг тургузуушкунуң бүгү үе-чадаларында бистиң улузувустуң амыдыралының деннелин бедидер дээш Коммунистиг партия эргежок чугула бүгү-ле хемчеглерни ап келген. ССРЭ-де социализмни тургускан, кижини кижи мөлчүүр чорукту, ажыл чокталыышкынын, ашты болгаш түргедилди кезээ мөңгеде узуткаан, национал орулга чайгылыш чок өзүп турар, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны чеди болгаш алды шактыг ажыл хүнүнче шилчидер талазы-биле хемчеглер боттанып турар, күрүне пенсияларының дугайында чаа Хоойлуну хүлээп алган. Социал страхованиеге, медицина хандырылгазынга, өөренникчилерниң стипендиязынга, халас өөредилгеге кайгамчык хөй акша хөренгилерни күрүне берип турар. Бистиң чуртувуста культураның бүгү-ле чаагай түүлдери улустуң эдилел байлаа апарган.

Ажылчыннарның болгаш ажылчы тараачыннарның боттуг орулгалары революция мурнундагы үениинге деңнээрге 5—6 катап көвүдээн. Чуртталга бажыңнарының чедишпес чоруун эң чоокку 10—12 чылдарда узуткаарын көрүп турар, чуртталга тулуун хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың ажылдап кылган программазы амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар. Совет улустуң чаагай чоруунуң болгаш чечектелиишкининиң дугайында сагыш салырындан артык чугула сагыш салыышкыны Коммунистиг партияда болгаш Совет күрүнеде чок дээрзинге бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары хөй чылдардагы дуржулгазындан бүзүрээн.

Бистер болза, аар индустрияны улам ыңай колдады хөгжүдеринге болгаш чурттуң камгаланыр аргазынга каража таварыштырбайн, пөстерге, хепке, идиктерге болгаш өскедаа бараанларга чоннуң хереглелдерин эң чоокку 5—6 чылдарда четчир кылдыр хандырар төлээде, улустуң хереглел бараанларын бүдүрерин чер-ле дыка дүргеп темпилер-биле көвүдедип болурувус ындыг деннел аар үлетпүрде, эртемде болгаш техникада ам чедип алдынган. Химия үлетпүрүнүң дүргеп хөгжүлдези ол сорулганы шиитпирлээринге улуг ужур-дузалыг.

Химия үлетпүрүн хөгжүдеринче партия биле Совет чазак улуг кичээнгейни салып келген. Химия продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле ам Совет Эвилели делегейде ийиги черни ээлеп турар. Ынчалзажок химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгезиниң туруп турар деңнели болгаш хөгжүлдезиниң темпилери, ылаңгыя синтетиктиг материалдарны бүдүрүп турары улус ажыл-агыйының өзүп турар негелделерин ам-даа хандырбайн турар. Пластиктиг бүдүмелдерни, синтетиктиг каучукту, кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны, минералдыг удобрениелерни болгаш химия продукциязының өске-даа чамдык хевирлерин четпес хемчээлдиг бүдүрүп турар.

Химия үлетпүрүнүң болгаш хамыктың мурнунда СЭКП ТК-ның Президиумунуң база ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң хемчеглеринде көрдүнген синтетиктиг материалдарны бүдүрериниң эң-не дүргеп хөгжүлдези бүгү улус ажыл-агыйының техниктиг депшилгезиниң, аар үлетпүрүү улам ыңай көдүрериниң эң чугула фактору болгаш улустуң хереглел бараанларын бүдүрериңе хереглээр чиг-эттиң кайгамчык улуг чаа үнер дөзү болур.

Көдээ ажыл-агый чиг-эдинге немелде кылдыр синтетиктиг материалдарны ажыглаары хептерни, идиктерни, пөстерни, бажың иштиниң болгаш ажыл-агыйның хереселиниң түүлдерин бүдүрерин дыка көвүдедир арганы бээр. Ол материалдардан ажылдап кылган кылыглар бодунуң шынарының, быжыының, эки бүдүштүүнүң, көрүштүүнүң талазы-биле натуралдыг чиг-эттен ажылдап кылган кылыглардан чүгле тудавайн турар эвес, харын оларны болганчок-ла ажып турар. Үлетпүрге болгаш тудугга синтетиктиг материалдарны хереглээри күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кара болгаш өңнүг металлдарны база эдилдириглерни улуг хемчээлдерге солуур болгаш тудуг ажылдарын улам ыңай индустриализастаарын боттандырар арганы бээр.

Химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдериниң бүгү-ле эргежок чугула түүлдери бистиң чуртувуста бар. Совет Эвилелинде чиг-эттиң кызыгаар чок курлавырлары: нефть болгаш бойдус газтары, ажылдап кылыр нефтиниң болгаш кокс-химияның продуктулары, фосфориттер, күгүр, калийлиг дуустар, сланецтер болгаш ажыктыг өске-даа казымалдар, а ол ышкаш ыяш үлетпүрүнүң продуктулары болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинден артыкталып үнген түүлдер бар. Ада-чурттуң машина тудуу химия үлетпүрүн эртемниң болгаш техниканың амгы үедеги негелделериңе таарышкан бүдүрүкчүлүг дериглер-биле, аппаратура-биле болгаш автоматизацияның хереселдери-биле чепсеглээр аргалыг. Чаа бүдүрүлгелерни тударынга болгаш химияның ажылдап турар заводтарын калбартырынга ам Совет күрүне эргежок чугула хөрөнгилерни болгаш өске-даа курлавырларны тускайлап бээр аргалыг.

ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чылдарында химия үлетпүрүнүң эртемден-химиктериниң, ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң кайгамчыктыг кадрлары өзүп үнген, олар болза аар индустрияның ол эң чугула адырын бистиң улус ажыл-агыйымыстың болгаш делегейниң эртем-техниктиг чедиишкиннериниң амгы негелделериниң деңнелинге чедир көдүрер аргалыглар.

Химия үлетпүрүн болгаш ылаңгыя синтетиктиг материалдарны бүдүрерин дүргеп хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылганы база эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинде тайылбырлаттынган хемчеглер болза, 1957 чылдыынга деңнээрге 1965 чылдың төнчүзүнге чедир кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны бүдүрер талазы-биле күүлерни 4,6 катап, пластиктиг бүдүмелдерни болгаш синтетиктиг смолаларны—8 катап болгаш синтетиктиг каучукту — 3,4 катап өстүрерин көрүп турар.

Синтетиктиг материалдарны массалыг бүдүрерин ыска хуусааларда боттандырары кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны ажыглап тургаш пөс аймаан бүдүрүп үндүрерин 1957 чылдыынга деңнээрге 1965 чылда: дүк пөстерни — 2,3 катап, торгу—1,75 катап, хөвең-саазын—6 катап, кылымал болгаш синтетиктиг волокнолардан даштыкы болгаш иштики хеп трикотажын—9 ажыг катап, эр, хереэжен ук кылыгларын—3,2 катап, кылымал каракульду—14 катап, кылымал алгыдан идиктерни—2,3 катап көвүдедирин, микропористидип чиигеткен улдуңнарлыг идиктерни бүдүрерин—40 катап көвүдедирин хандырар.

Химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдер, ылаңгыя кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны, пластиктиг бүдүмелдерни база хепке, идиктерге, пөстерге, бажың иштиниң болгаш ажыл-агый хереселиниң түүлдеринге чоннуң хереглелдерин хандырарынга, а ол ышкаш үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш тудугнуң хереглелдериңе эргежок чугула синтетиктиг өске-даа материалдарны бүдүрер дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Президиумунуң тургусканын СЭКП Төп Комитединиң Пленуму шын болгаш өй-шаанда болган деп санап тур. Амгы байдалдарда ол сорулганы шиитпирлээри күрүне болгаш политика талазы-биле кайгамчык улуг ужур-дузалыг.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаадыры болза:

1. Химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдер болгаш ылаңгыя кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны, пластиктиг бүдүмелдерни база синтетиктиг өске-даа материалдарны болгаш олардан чоннуң хереглелдерин болгаш үлетпүрүнүң негелделерин хандырары-биле кылган кылыгларны бүдүрерин көвүдедир талазы-биле 1959—1965 чылдарда химияның эң чугула продуктуларын бүдүрерин 2—3 катаптан эвээш эвес, а кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны база пластиктиг бүдүмелдерни бүдүрерин — 4,5—8 катап өстүрерин көрүп, СЭКП ТК-ның Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылганы база эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинде тайылбырлаттынган хемчеглерни чүүлдүг деп санаар.

Синтетиктиг материалдарны бүдүрерин хөгжүдеринге үндезилээш, 1965 чылда дүк кылыглыг пөстерни бүдүрерин 500 миллион метр чедир, ооң иштинде кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны ажыглап тургаш 450 миллион метр чедир; торгу пөстерни 1.485 миллион метр чедир, ооң иштинде кылымал болгаш синтетиктиг волокнолардан 1.237 миллион метр чедир; кылымал болгаш синтетиктиг волокноларны ажыглап тургаш хөвең-саазын пөстерни 480 миллион метр чедир; трикотаж кылыгларны 940 миллион кезек чедир, ооң иштинде кылымал болгаш синтетиктиг волокнолардан 588 миллион кезек чедир; кылымал каракульду 5 миллион дөрбелчин метр чедир; идиктерни 515 миллион эжеш чедир, ооң иштинде кылымал алгыларны ажыглап тургаш 93 миллион эжеш чедир болгаш микропористиг чиик улдуңнарны 233 миллион эжеш чедир көвүдедирин чедип алыр.

2. Салдынган сорулганы чедиишкиннинг боттандырары улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ыңайгы техниктиг депшилгезинге, бүдүрүкчү күштериниң хөгжүдезинге, чурттуң бойдус байлактарын эң-не боттуг ажыглаарынга болгаш пөстерге, хепке, идиктерге болгаш калбак хереглелдиң өске-даа бараанларынга чоннуң хереглелдерин чедиштир хандырарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп, СЭКП ТК-ның Пленуму санап тур.

Химия продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче, бүдүрүлгелер тудуун бүгү хемчеглер-биле дүргедедиринче, чаа мурнакчы технологтуг чорудулгаларны болгаш дериглериң бедик бүдүрүкчүлүг хевирлерин ажылдап кылырынче, эртем-техниктиг улуг айтырыгларны шиитпирлээринче болгаш химиктиг чаа продуктуларны алырының эн-не ажыктыг методтарын болгаш аргаларын дилеп тыварынче химияның, машина тудуунуң болгаш чиик үлетпүрүнүң, тудуг организацияларының, эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының, конструктор бюроларының ажылдакчыларының күжениишкиннерин мөөңнээрин партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга, СЭКП ТК-ның Пленуму хүлээдип тур. Химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдери бүгү улустуң херээ болу берген турар ужурлуг.

Химия, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң тудуун шефке алганын чарлаан болгаш ол тудугларже аныяк энтузиастарның чаа отрядтарын чорударын шиитпирлээн комсомолдуң инициативазын СЭКП ТК-ның Пленуму чүүлдүг деп санап тур.

3. 1959—1965 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планынга дараазындагы чүүлдерни баш бурунгаар көөрүн ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделинге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледелеринге болгаш экономика талазы-биле административтиг районнарның улус ажыл-агыйының Чөвүлелдеринге СЭКП ТК-ның Пленуму дагаын тур:

аар индустрияның бо эң чугула адырын хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырып турар эргежок чугула капитал салыышкыннарны химия үлетпүрүнге киирериң; синтетиктиг материалдарны болгаш химиктиг өске-даа продукцияны алырынга, а ол ышкаш ыяш үлетпүрүнүң ажылдап кылыр химиктиг продукциязын хөгжүдеринге химиктиг чиг-эттин байлак курлавырларын, ылаңгыя бойдустуң болгаш доорадан газтарны, ажылдап кылыр нефтиниң газтарын болгаш кокс-химия бүдүрүлгелериниң продуктуларын болгаш көдээ ажыл-агыйдан артыкталып үнген түүлдерни эн-не долдур болгаш комплексилиг ажыглаарын;

машина тудуунуң аңгы-аңгы адырларының ажылдап турар бүдүрүлгелерин дериглерни белеткээринге киириштирерин хандырып тургаш, химия продуктуларын алыр болгаш ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлгелерге хереглээр амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг аппараттарын болгаш машиналарын, а ол ышкаш приборларны, арматураларны болгаш автоматизацияның хереселдерин бүдүрерин дыка көвүдедирин болгаш машина тудуунуң специализастаттынган чаа заводтарының тудуун дүргедедирин;

химия талазы-биле, синтетиктиг материалдарны болгаш химиктиг өске-даа продуктуларны алырының болгаш ажылдап кылырының бедик бүдүрүкчүлүг камналгалыг чорудулгаларын тургузар талазы-биле эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор болгаш дуржулга ажылдарын, а ол ышкаш теоретиктиг шинчилелдерни калбак хемчээлдерге чорударын;

аңгы-аңгы түүлдериниң каттыжылгазындан бүдер материалдарның, чартык фабрикат продуктуларының болгаш олардан кылыгларның үлетпүрүнге тускай эртемниглерни болгаш ажылчын кадрларны, химиктиг машина тудуунуң болгаш автоматизацияның хереселдериниң талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээриниң херээн дыка экижидирин.

4. Химиктиг билиглериниң эртем-техниктиг пропагандазын ажылчы чоннарның ортузунга калбаа-биле тарадырын, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын нептередирин болгаш улус ажыл-агыйынга синтетиктиг материалдарны хереглеп, ол сорулгага эртемниг болгаш нептергей литератураны база кинофильмнерни кылып үндүрерин ажыглаарын, синтетиктиг волокнолардан болгаш пластиктиг бүдүмелдерден кылыгларның үлегер-майыктарының делгелгелерин организастаарын, лекцияларны, илеткелдерни болгаш беседаларны чорударын партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр СЭКП ТК-ның Пленуму санап тур.

* * *

Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет улус химия үлетпүрүн дүргеп хөгжүдериниң сорулгазын чедиишкиннинг күүседир болгаш ооң-биле чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр продукция бүдүрер талазы-биле эн-не сайзырангай капиталистиг чурттарны эн кыска хуусааларда чедер болгаш эрттер деп ССРЭ-нин кол экономиктиг сорулгазын шиитпирлээринге, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының херээнге чаа улуг салыышкынны киирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП ТК-ның Пленуму илергейлеп тур.

Часкы хову ажылдарынга хожудаашкынны болдурбас дээш

Бии-Хемге тарылга эгелээнинин баштайгы хүннеринде

Частың орайтаанындан Бии-Хем районнуң колхозтары мурнундагы чылларга бодааргa бо чылын часкы хову ажылдарын орайтап эгелээннер. Колхозтарның нургулайы бо айның 5—6-ның хүннеринде тараа чаштырылгазынче киргеннер.

Районнуң «Тиилелге» колхозу (даргазы эш Кононенко) часкы хову ажылдарынче өске колхозтардан мурнап кирген. Артельдиң Бегрээ участогунуң чери эрип, чылый бээри билек аная бедик дүжүт дээш демисел хайныышкынныг эгелээн. Быска хуусааның дургузунда ол участоктуң 350 га черинде кызыл-тастың бедик шынарлыг үрезини агротехниканың бүгү негелделерин ёзугаар чаштынган. Ук шөлдүң барык-ла чартык хуузун катоктар-биле дескилеп бастырган.

Бегрээге А. Федосовтуң агрегады баштайгы хүннерден эгелээш тараа чажарының онаалгазын хүн бүрү 120—130 хуу күүседип турар. Тараа чаштырыкчылары Лопатин, Коробейников, Шакалов болгаш тараа сөөрттүкчүлери М. Маадыр-оол, С. Чооду агрегаттың үзүктел чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырып турарлар.

Партия эге организациязы коммунистиниң болгаш комсомолчуларның иштинден агитаторларны хову турлагларында түс-тузунда быжыглаан. Колхозтуң чолаачызы, комсомол эге организациязының секретары эш Магера бодунуң хамаарышкан ажылын эки харылавышаан, агитатор хүлээлгезин аксеткилдиг күүседип турар. Эш Магера суур-биле хову турлагларының аразынга үрезин тарааны сөөрттүп чоруп тургаш, колхозчуларга чаа солуннарны чедирип берип, хостуг үелеринде номчулга, беседаларны чорудуп турар. Ол ышкаш агитатор клуб эргелекчизи эш Утева бодунуң хүлээлгезин багай эвес күүседип турар.

Бо чылын колхозтуң шөлдериндэн бедик дүжүттү алырының бүгү аргалары бар. Чүл дээрге артель бо чылын часкы тарылганы МТС-тен садып алганы бодунуң техниказы-биле чорудуп турар. Колхозта 10 ажыг янзы-бүрү маркалыг тракторлар, тараа чаштырар 12 машиналар болгаш оон-даа өске техника ажылдап турар. Оон ангыда артель сорттуг үрезиннер-биле бүрүн хандыртынган болгаш үрезиннер агротехниканың бүгү негелделерин ёзугаар ажылдап кылдынган.

Часкы хову ажылдарының талазы-биле бо чылын колхозтуң кылыр ажылдарының хемчээли улуг. Колхоз ниитизи-биле 2903 га черге янзы-бүрү культураларны тарыыр болгаш олуртур. Оон иштинден кол культура кызыл-тасты 1461 га черге тарыыр. Ниитиниң малының продуктулуун улам бедидер дээш мал чеминге хереглээри-биле суллны тараа кылдыр 375 га черге, силостаары-биле 200 ганы, а зеленка кылдыр 100 га черге тарыыр. Турнепс болгаш картофельди 50—50 га черге өстүрер. Артельдин кежигүннери бо чылын 120 га черге кукурузаны тарыыр деп шиитпирлээннер.

Кылыр ажыл бо хире улуг турда-ла часкы тарылганы быска хуусада дүрген эрттирер дээн байдзл колхозта көзүлбейин турар. Колхозтуң сууру Сушьтуң чанында чажарынга илииртеп белеткээн 200 ажыг га черни тараа чаштырары ам-даа элек дээш үр үеде аная чыттырган.

Оон-биле чергелештир ажылды удуртуп баштаарының талазы-биле организас чок, оперативтиг эвес чоруктар база бар. Майның 5-те тракторист В. Иммамудиновтуң агрегады эртен эртелеп чаштырар тургаш, барык-ла бүдүн хүн иштинде дөгернип келген. Кывар-чаар материалдарның чарыгдал, калгалалынче кым-даа сагыш салбайн турар. Трактористер бензинни болгаш дизель үзүн кандыг-даа хемчег чокка, боттарының турааланы-биле кудуп ап, чарыгдап турарлар. Суур төвүнде курлап каан кывар-чаар материалды хуусалаар тускай кижиниң чок болуп турарының түңнелинде май 4-түн дүнезинде чартык досказар бензин читкен. Ховуда ажылдап турар кижилериниң дугайында артельдиң баштаар чери чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чем сөөрттүр терге чогундан повар-лар ховуда ажылдап турар кижилерге чемни чогуур өйүнде чедирип шыдавайн турарлар. Ынчангаш трактористеринин чамдыызы машиналарын тургузуп кааш, суурдан 3—4 км черден кээп чемненип, а чамдыктары кылып турган ажытдарын каапкаш, эрте чанып турарлар.

Бо чылдың тарылгазынга четчир санныг черни колхоз энир чылын бүрүн белеткеп албаан. План ёзугаар 800 ажыг га черниң чүгле чартык хире хуузу белеткеттинген турган. Ынчангаш колхоз чамдык культураларны, оон иштинде 100 ажыг га черге кызыл-тасты чазын аңдарган черге тарыыр деп турары кончуг четпес.

Районнуң өске-даа колхозтарының часкы хову ажылдарынга эки белеткел чок ужурашканын тарылганың баштайгы хүннери кэргүзүп турар. Чамдык колхозтарда ногаа, картофель болгаш кукуруза үрезиннери мынчага чедир чок.

«Кызыл тараачын» колхозтун (даргазы эш Астафьев) эрткен чылын белеткеп алганы 100 тонна хире картофель үрезичи багай шыгжап кадагалаанындан чыдып үрелген. Ынчангаш колхоз бо чылын картофель үрезинин өске черден садып ап, хөй акша хөрөнгини чарыгдаар ужурга таваржып турар. Ленин аттыг колхозтун чажар үрезининиң шынары куду. Ук үрезинни чедиштир хораннавайн сери адаанда уруп каан. Үрезинни сери адаандан ештуп, агротехниканың негелдезин ёзугаар хүн караанга чүге чылыгпас силер—деп айтырарга, колхозтун баштаар чериниң даргазы эш Мучаев, чажарда нормазын улгаттырыпкайтаан дээш херекке албайн турары канчап-даа шын эвес. Шынары куду үрезинни хүн караанга чылыдарга оон үнүүчели бедир деп чүве билдингир.

Часкы тарылга — каш хүннерниң дургузунда шиитпирлеттинер ажыл. Ону быска хуусаның дургузунда агротехниктиг бедик деңнелге эрттирери—бедик дүжүттүң быжыг магадылалы. Ынчангаш бо айтырыгны СЭКП райкому, райкүүском, партия эге организациялары болгаш колхозтар баштаар черлери чугулага көрүп, тарылганың баштайгы хүннеринде илерээн четпестерни дарый чайладыры өргежок чугула.

С. МААДЫ.

Уржуктуг көш

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң Кежээлиг-Ховуга ажылдап турган бирги болгаш ийиги трактор бригадаларының механизаторлары өрестиг хөделгеш, ол черге кылыр ужурлуг бүгү ажылды доозупканнар. Оларны Кара-Булуң болгаш Арыг-Бажының ховуларынче көжүрер апарган. Оон иштинде ийиги бригада (бригадири эш Иванов, ол совхозта партия организациязының секретары) Арыг-Бажынче көшкен. Үре-түңнелдиг күш-ажылга сорук кирген механизаторлар хей-аъттыг турганнар.

— Чаа черге ажылдаар апаар бис, чаа чемненип алыылыңар, ооллар. Анна, өрестерни эки чемгер, дүштеки чемни Арыг-Бажынга, чаа турлагга барып ижер бис—деп, бригадир Григорий Михайлович Иванов ынча деп чугаалаан.

Майның беште, эртенги чем соонда механизаторлар көжүп чоруткаш Арыг-Бажынга келгеннер. Олар орукка ап чораан агрегаттарны эптеп, үзеп-чаап, шудургу ажылдап турганнар.

—Дүштеки чем чоп саадай хона бербейн канчаар, чалалгаже келген эвес бис—деп ооллардың бирөзи харылап каан. Механизаторлар агрегаттарын эптегилеп алгаш, шуутла шел ажылынче киришкеннер. Олар орайга чедир ажылдааш чедип келгеннер. Шалыпчы трактурист эш Шелкунов келген дораан-на айтырган:

— Аня, дүштеки болгаш кежээки чемни катай хаара салып тур!

— Чүү-даа чок—деп, повар Анна Терентьева тавар харылаан.

Ооллардың бирөзи: «Баштактаныр чүзүл мооц» деп каан. Оюн-баштак кайда боор, шынавыла, кежээки чем болбайн барган.

Ужуру болза, бригадир эш Иванов бүгү-ле хемчеглерни алыр, механизаторларны чемгерер турган. Ынчалзажок күжүр бригадир тавар удуп хонган.

Майның алдыда, эртенгиниң 11 шакта эш Борисовтуң өрээлинге механизаторларның бирөзи кирип келгеш, хөлзеп медеглээн:

— Дүүн эртенги олчаан чемненмедивис, орта силер бе, эштер удуртукчулар.

Илереп келгени-биле алырга, повар эш Терентьева көш сөөлүнде чем алыр дээш бухгалтерияга келгеш чемнерни бижидип, оларны ап алгаш, хлебти биче манаар турда, ону каапкаш, бригадага баргаш, оода бар чемнерни безин белеткеп бербейн, механизаторларны бүдүн чартык дүн-хүнде куруг тургускан. Ону көре тура-ла бригадир, совхозта партия организациязының секретары эш Иванов кандыг-даа сагыш салбаан.

Бистер ол механизаторларның турлаанга чораан бис. Трактористер болгаш чажыкчылар: «Ажылга хөөн чогувустан эвес, а куруг ижин-биле аар ажылга хөделирге баш дескиниишкининден ажылдап шыдавайн баардывыс» деп харыланнар.

Шынавыла ол хүн 5 тракторлар, ында ажылдап турар 25 механизаторлар майның 6-да кандыг-даа ажыл кылбайн хүнээннер.

Партийжи удуртукчунуң кижилерге кэргел чок чоруун аная кайбас деп чүве партия райкомунга билдингир боорун чигзинген херээ чок. Чүге дээрге материалдыг чаагайжыдылгаларның тургузукчузу кижи болур, а кижини үнелевес чорук бистиң ниитилелдиң хоойлузунга таарышпас.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

Украин ССР. Кым болурул? Кандыг тускай эртемни шилип алырыл?

Школаны доосканының соонда кайы заводка азы фабрикага барып ажылдаарыл?—Харьковтуң Мурнуу талакы демир оруунуң № 1 ортумак школазының 10-гу клазының өөреникчилериниң кичээнгейиниң төвүнде бо айтырыглар турып турар.

Будурулгечи тускай эртемни шилип алыр талазы-биле өөреникчилерге дузалаар дээш оларның дилээн ёзугаар Харьковтуң турбина заводунуң сураглыг токары, Сталинчы шаңналдың лауреады, Украинаның КП ТК-зының кежигүнү Константин Сергеевич Кисляков школага чедип келген.

— Бистиң чуртувуста күш-ажыл ак-сеткилдиг, алдарның, маадырлыг чоруктуң хераа болуп турар, ынчангаш бистиң чуртувуста тускай эртемнер шупту эки—деп К. С. Кисляков уругларга чугаалаан.— Станок чанынга токарылап барык үжен чыл ажылдап келдим, 25 хире чылды турбина заводунга ажылдап эртирдим. Бистиң заводувустун будуруп үндүргени бус турбиназының бүрүзүнде-ле мээн үлүүм бар болуп турарынга өөрүп турар мен. Одалга-биле ажылдаар электростанцияларга үүс муң киловатт ең чаа конструкцияның бус турбиналарын белеткээн бис.

Эш Кисляковту школачылар улуг кичээнгей-биле дыңнаанар. Хой-хөй оодар школаны доосказ, заводка барып ажылдаарын быжыы-биле шиитпирлеп алганнар.

Чурукта: токарь К. С. Кисляковтуң онгу классчылар-биле чугаалажып турары.

Фото **Е. Андреевтии.**

ТАШКЕНТ. Ортаакы Азияның суггарылга эртем-шинчилел институдунуң автоматика болгаш телемеханика лабораторияның коллективи бугалар суун автоматтыг эргелеп башкарарының системазын ажылдап кылган. Ындыг ажылдарга хереглээр «ТУИС-56» болгаш «ТУИС-57» деп херекселдерни кылган.

Чурукта: Лабороторияның ажылдакчызы А. С. Старковский «ТУИС-56» деп херекселдиң диспетчер пунктузунуң чанында.

Фото **В. Лайзеровичинии.**

БАКУ. Степан Разин аттыг суур—Апшеронда ең-не чаагайжыдыр туттунганнарның бирээзи. «Лениннефть» болгаш «Орджоникидзенефть» дээр нефть тывыжының эргелелдериниң ажылдакчылары ында чурттап турар. Суурда 5 школалар, ийи техникумнар, техниктиг училище бар. Клубтар, библиотекалар, яслилер, уруглар санаторийи, эмнелге, 50 магазиннер болгаш культура-амыдыралдың өске-даа чамдык албан черлери ажылдап турар. Суурнуң чурттарга бажыңнары чылдын-на көвүдевишаан. 1957 чылда безин ниити шөлү 13 муң дөрбелчин метр ажыг 38 чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирген. Ам ында 100 ажыг чурттарга бажыңнарын тудуп турар. Оларның шөлү 30 муң дөрбелчин метр ажыг болур. Ол бажыңнарны бо чылын ажыглалга киирер.

Чурукта: Степан Разин суур.

Фото **В. Шевцовтуу.**

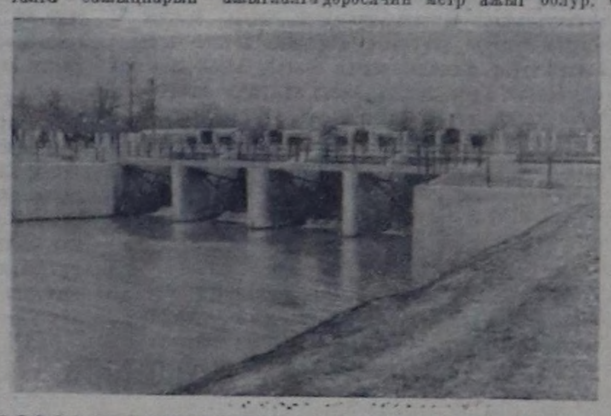

Дагестан АССР. Сонгу Кавказта даглардан баткан шапкын хемнер дыка хөй. Ол хемнерге суг белдирлери кылгылааш, кургаг черлерни суггарар ажылды амгы үеде калбартып турар. Кизлярский районнуң девискээринде Терск хемде Копайның суг белдири ажыглалда кирген. Ол чорук Ногайның кандаачал ховузунуң 200 муң гектар шөлүн суггарар арганы берип турар.

Чурукта: копайның суг белдириниң ниити хевири.

Фото **Байдаловтуу.**

Суур чаагайжыдылгазынга

Барыын-Хемчик районнуң Эргин-Барлыкта чеди чыл школазының башкылары, ажылчыннары болгаш үстүү класстарның өөреникчилери суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип турар. «Большевик» колхозтуң төвүн ногаанчыдарынга воскресник организастыг болуп турар.

Сөөлгү воскресникке школа коллективинден чүс ажыг кижи ажылдаан. Олар 200 ажыг ыяшты олуртукан. Школаның дуржулга участогун база херимнээн.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Шефтээшкин

Сут-Хөл районнуң «Ишкин» колхозунуң колхозчулары болгаш колхоз суурунуң чурттакчылары Алдыы-Ишкинниң Соорже барган машина оруун аштаары-биле май 1—2-ниң хүннеринде шефтээшкинни чоруткан. Аная ниитизи-биле 250 ажыг кижи киришкен.

Шефчилер оруктуң ең берге черин казып, чартык километр ажыг черни машина халаг чокка чоруп болур кылдыр казып аштааннар. Шефке киришкеннерден эштер Норжуңмаа, Чимит-оол, Серен-Доржу, Өлзей-оол болгаш оон-даа өскелер эки ажылдааннар.

О. ЧАСКАЛ.

Клуб тудуу

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары колхоз клувунуң тудуун дүрген темп-биле чорудуп турарлар. Клуб 8 өрээлдиг болгаш оон улуг залы 300 ажыг олуттут.

Бызаңчылар бо чаа тулугну сентябрьның бирде ажыглалга киирер деп хүлээлгени алганнар. Тудугжулардан эштер Доспан-оол, Додай, Уйнук-оол, Мөнге олар өскелерден дээре ажылдап, хүннүң нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

С. МАЧЫЛАЙ.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Өвүр райпозунуң баштаар чери болгаш районнуң харылзаа конторазы көдээ садыгларга маркалар болгаш чагаа хаптары садарын организаставайн турарын эш Д. Байыр-оол редакцияга бижээн. Ол дугайын редакция СЭКП Өвүр райкомунга медээлээн.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш С. Очурнуң дыңнатканы болза, райпо баштаар черинге айтыышкынны берген, чагаа хаптарын, маркаларны көдээ магазиннерде садыглап эгелээн.

БКАД 1958 чылда

— МТС-тер н и эде организастаанын делгелге г е канчаар көргүскен турарыл?

★ Мурнакчы методтарны—көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринче*. Ийи чүс хире чаа машиналар*. Чаңгыс аай хевирлиг септелге-техника станциязы*. Чыл иштинде бир инектен 13.720 килограмм сүт. ★

—Бо айтырыга элээн тодаргай чугаалаар апаар. Бис колхозтарның садып ап турары болгаш моон соңгаар-даа садып ап болуру янзы-бүрү техника-биле көрүкчүлерни таныштырарын ораладжып турар бис. Шупту алды чүс хире машиналарны делгээр деп бодап турар, оларның иштинде 184 машиналарны делгелгеге бир-ле дугаар делгээр. Оларның иштинде—«ДТ-28», «ДТ-20», «ДТ-54 А» деп тракторлар, «ПН 4-35» база «ПН-3—35Р» деп андазыннар, чаа илиирлер, сеялкалар, картофель олуртукчулары болгаш оон-даа өске хей машиналар бар. Колхозтарның төлээлекчилери маңаа, делгелгеге келгеш, ол машиналарның техниктиг характеристиказының талазы-биле прейскурантыларны алырлар.

Мал ажылының фермаларын комплексилиг механизастаарынга ажыглап турар машиналарны көргүзеринче онза кичээнгей салган турар. Көрүкчүлер болза суг хандырылгазынга-даа, мал чемнери белеткээринге-даа база инектерни саарынга-даа хереглээр машиналарны көөрлер.

Ам дыка хөй МТС-тер септелге-техника станциялары кылдыр эде организастаттынып турар, ынчангаш ындыг станциялар чогум кандыг болурун көрүкчүлер черле сонуургаар апаар. Делгелгенин «МТС коданы» турган черге 300—400 тракторларны, 150 автомобильдерни болгаш 200 янзы-бүрү көдээ ажыл-агый машиналарын база дериглерин хандырар кылдыр санап көрген чаңгыс аай хевирлиг септелге-техника станциязын тургузар. Колхозтарның механиктиг мастерскияларының ажылының дуржулгазын база калбаа-биле көргүскен турар.

— Үнүш ажылының талазы-биле чаа экспонаттарны көргүскен турар бе?

— Ындыг экспонаттар—мунмун. Оларның чүгле элээн улугларын чугаалаайн. Чурттун бөйдусэкономиктиг кол-кол зоналарын илередип турар тос экспонат участоктары биске тургустунар. Аная социалистиг чер ажылының системазының кол-кол агрономиктиг аргаларын көргүскен турар. Ылаңгыя чаарби колхозтарның болгаш чеди совхозтарның талазы-биле 44 чижек тарылга эзлчештирилгелерин көргүзери төлевилеттинген.

Мал чемнериниң баазазынче улуг кичээнгей салып турар. Көрүкчүлер мал чеми культураларның ең-не бедик дүжүттүг сорттарын көөрлер, олар мал чемнериниң болгаш ферма чаныныың тарылга эзлчештирилгелери-биле, ортумак куржагга кукурузаны өстүрериниң агротехниказы-биле, ногаан конвейерниң янзы-бүрү хевирлери-биле таныжарлар. Суук азоттуг чемишчидилгени канчаар ажыглап турары-биле, бок үнүштер-биле демиселдиң химиктиг методтары-биле, көдээ ажыл-агый культураларының кышкы тарылгазы-биле таныжары дыка хөй көрүкчүлерге солун болур.

Делгелгенин кайгамчык чараш булуңнарының бирээзи болза чимистиг үнүштер сады болур. Төп кара хөрзүннүг эвес зонага үлегердуржулга болур коллективтиг садтың участогун ында бир-ле дугаар тургузып турар.

Бо чылын кукурузаның, каттарның, чимистиниң, ногааларның, картофельдиң, виноградтың, чечектериниң көрүлдезин чорудары төлевилеттинген. Чечектериниң болгаш эрте быжар ногааларның баштайгы көрүлдезин делгелге ажыттынган соонда ол-ла дораан организастаар. Ол хүннерде делгелге каас коя хевис ышкаш сагындыра бээр.

А мал ажылының талазы-биле кандыг чаа үүлдер болурул?

— Чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр эт, сүт болгаш саржаг бүдүрериниң талазы-биле АКШ-ты чедер деп партияның салган сорулгазын күүседири дээш чаржып турар малчыннар ажылдың дыка хөй үнелиг методтарын база көргүзерлер. Ылаңгыя Тамбов областың Мичуринский районунуң Коминтерна аттыг колхозунда чедишкиниг ажыглап турар чаңгыс аай хевирлиг инек кажаазында инектерниң механиктиг саалдазының янзы-бүрү методтары-биле ажылдаарын көрүкчүлер көөрлер. Өдекти транспортерлар-биле механиктиг аштаарының аргазын көргүскен турар. Ону ажыглаары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн сес катап бедидер, автосуггарылганы, станоктарны тургузарын, мал чемгерер кормушкаларны, янзы-бүрү материалдардан кылган шалаларны ажыглаарынга таарымчалыг чорукту бээр. 17 партконференция аттыг (Ростов область Ремонтненский район) мурнакчы колхозтуң хойларының коданын көрүкчүлер база көөрлер.

Бедик продуктулуг малды калбаа-биле көргүскен турар. Делгелгенин «дириг экспонаттары» эрткен чылдыындан элээн ажар. Кострома уксалыг «Чараш» деп шолалыг («Караваево» совхоз) инекти көөрүн хей-хей көрүкчүлер күзээри чугаажок. Ол инектен чыл иштинде 3,8 хуу үстүг 13.720 килограмм сүттү саап алган. 13.720 килограмм сүт дээрге демир оруктуң бүдүн цистерназы-дыр! Ол ышкаш Краснодар крайның Курганинский районунуң Ленин аттыг колхозунуң 418 килограмм дензилиг «Самоучка» деп шолалыг аскыр хаванын болгаш Тамбов областың барык-ла 23 тонна чуькту сөөрттүп шыдаар аргалыг «Форс» деп шолалыг аскырын база көргүскен турар. Аукциондан үрелиг малды садыглаарын делгелгеге чорудары шиитпирлеттинген. 300 бугажыктарны, 600 кошкарларны, 300 үрелиг хаваннарны садары төлевилеттинген.

1958 чылда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези социалистиг көдээ ажыл-агыйның кайгамчык улуг чедишкиннерин көргүзер хүлээлгелиг—деп Б. Н. Богданов түңнелинде чугаалаан. Бо чылдың делгелгезин көдээниң миллион-миллион ажыл-ишчилеринге мурнакчы дуржулганың ёзулуг школазы болдурар дээш бистиң коллектививис бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылыр.

(«Советская Россия» солундан).

Аныяктарның бирги хову бригадазы

Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң шөлдеринде хову ажылы улам-на калбарып турар. Бо талазы-биле ында аныяктарның бирги хову бригадазы элээн бедик көргүзүүлелиг болуп турар.

Аныяктарның эш Сенгилге удуртурган бригадазында 15 кижи бар. Олар кыска үеде 102 гектарны аңдарып, база илииртевишаан, 67 гектарны чаштырган. Трактористер Аравза, Күнчүү олар ажыл нормазын хүн бүрү 180 хуу күүседип турар.

Т. ДҮНДҮПЕЙ.

ҮШ ЗАВОДТАРГА ЭКСКУРСИЯ

СЭКП Кызыл хооркомунуң чанында экономика школазының II курузунуң дыңнакчылары сөолгукичээлин аъш-чем комбинадының чаа бүдүрүлгелеринге эрттирген.

Хоорайның адаанда Донмас-Сугнуң алдыы дужунда септелге механика заводу-биле кожа үш чаа бүдүрүлгелер — хлеб, колбаса болгаш пиво заводтары тургулай бергенин дыңнакчылар дыка сонуургап көргеннер.

Школаның дыңнавчыларының бирээзи хоорайның аъш-чем комбинадының директору эш А. Ананьин баштай-ла хлеб заводунуң иштики дериглерин өөрүнге таныштырып эгелээн. — Бо дээрге бистиң чуртувустуң эң чаа техниказы-биле чепсеглээн, магалыг эки завод болган-дыр дишкен чугаалар экскурсантыларның аразында үргүлчү дыңналып турган.

Шынап-ла ол завод үш хөлүн даш бажыңдан тургустунган. Оон иштинде соңга кастыктары, рамалар, ажиктерден аңыда ыяш кылыглар мырыңай чок. Оон шалазы, дээвири, иштики чадалары шуптузу демир бедондан бүткен. Ында даллганны хүлээп алыр, ону сугга чуурар, булгаар, ажыткы-биле холуур, ыгаар, хөөдер, быжырар, денгилээр — бүгү-ле ажылдар шуптузу механизастаттынган, сугну база-ла тускай хоорзалар-биле дамчыдып киирип каан.

Ол бүгү машиналар шупту электри тогу-биле хөделир. Заводтуң одалга системазын ангы черде тургускан. Хөмүр дан киирер, хүл үндүрер ажылдар база-ла механизастаттынганын дыңнакчылар улуу-биле сонуургааннар.

— Хлеб, колбаса заводтарын июнь бирде ажыглалга киирер. Ол сорулганы боттандырар дээш амгы үеде тудугжулар, эптекчилер, будукчулар күженишкиннг ажылдап турарлар. Ынчан хоорайның аъш-чем комбинадының коллективи бистер маңаа кээп ажылдаарынга четтикпейн белеткенип тур бис — деп, эш Ананьин экскурсантыларга чугаалап турган.

Ында дерип кылып турар пиво заводу база-ла 3—4 хөлүн бажында, оон девискээринде аажок улуг доскаарларны оңгар черде дизе тургускулап, даштын туйбу-биле ханалааш, довурак-биле шуут дуглаалыр хөөп турар. 20 хире ындыг доскаарлар санаттынып турган. Ол дээрге пивонуң составтарын болбаазырадып турнуктурар черлери ол боор оң дижип экскурсантылар аразында чугаалашканнар.

Заводтуң кол бажыңының чанында хайындырган изиг суг соодар тускай төгерик тудугну база көрген бис. Ол дээрге тонна-тонназы-биле улуг котелдарга хайындырган сугну доп-дораан соодуп алыр чери ол болган. Заводтуң иштинде дыка хөй нарын машиналарны тургузуп турар. Оларны шуптузун эптеп кылырынга ам-даа эгээн уе хереглеттинер—деп, ажылчыннар чугаалап турганнар.

— Бистиң бо бүгү бүдүрүлгелеривиске, арыг-шеверниң чурумун сагыыры дыка чугула, чүге дизе олар ажылчы чоннарның хереглээр аъш-чем аймаан бүдүрүп үндүрер. Ынчангаш заводтарның бүгү девискээри чаагайжыттынган турар. Херимнер иштинин шөлдери демирбетон-биле шыптынар, дыка хөй ыяштарны, чадан үнүштерни тарып олуртур. Чүгле бо сорулгага 800 мун рубль түнүг акша сметада көрдүнүп турар—деп эш Ананьин чугаалаан.

Хоорайның болгаш областың ажылчы чоннарының аъш-чемге хереглел бараннарын бүдүрер, ёзулуг бо үеги ада-чурт техниказы-биле чепсеглеттинген күчүлүг болгаш чараш чаагай заводтарны экскурсантылар улуг өөрүшкү-биле сонуургап көргеннер.

С. ЛОПСАН.

Совпартшколага

Хоорай аныяктарының фестивалы чоокшулап олурар. Амгы үеде Кызылдың албан организация, өөредилге черлеринде болгаш бүдүрүлгелерде фестивальдар эрттип турар. Чоокта чаа ындыг фестиваль областың совпартшколазынга болуп эрткен. Фестиваль хөйнүң ыры-биле эгелээн. Ыры бөлгүмүнүң киржикчилери «Төрээн чурт», «Найырал чүден-даа үнелиг» деп болгаш оондаа өске ырларны ырлааннар.

Концертиң программазы элээн калбак болуп, аңаа танцылар, хөгжүм болгаш ийи, чаңгыстың ырлары киргилезе-даа ниитизи-биле белеткелдиң кошкак болганын демдеглээр херек.

Школа акша-хөреңгини үндүрүп турган, национал хөгжүмнүң элээн хөй херекселлерин кылдырып алзадаа оларга ойнаар кижилерни эки белеткендирбээни-биле оон түнелии шоолуг эвес болган. Оон ынай бисте чамдык талантылыг аныяктарда «Бир эвес бөлгүмнерге киржир болза, өөредилгеден чыдып каар бис» дээр шын эвес бодалдар база бар болгаш олар аңаа киришпейн турарлар. Ындыгларга школаның дыңнакчылары Дүгүр-Серен, Н. Еваа, Д. Бады-Сагаан болгаш оондаа өскелер хамааржыр.

Фестиваль эрттирииниң оргкомитеди мурнунда «Школаның II фестивалынга шүлүктернин, басняларның болгаш кыска шиилерниц, сценажыктан көргүзүглериниң конкурузун чарлап тур» деп, бижээн чарлалдарны аскан боордан өске бо талазы-биле ажыл чоруттааны-биле ол түүлдер фестивальга база кирбээн.

О. НАМЧЫЛАК.

Тускай эртемниглерден негелдени дыңзыдар

Сут-Хөл районнуң «Алдан Маадыр» көдээ ажыл-агый артелинде зооветучастоктуң эргелекчизи А. Астафьев болгаш оон дузалакчылары А. Шура, К. Ондар олар боттарының хүлээлгезин багай күүседи турар.

Колхозтуң ыраккы одарлары Манчуректе, Көшпесте, Ак-Хемде, Хемчиктe малчыннарга ветеринария ажылдакчылары барбайн, ында ниитиниң малынга ветеринар-профилактиктиг ажыл чорутпайн турар. Оон түнелинде улуг-даа, бичии-даа малда мал аарыы тыптып турар. Бо чылын төрүттүнген элээн хөй чаш анайлар, хураганнар болгаш бызаалар өлген. Олар ак өктектен база өкпе аарыынлан өлүп турар.

Мал аарыын боллурбас, аараан маллы эмнээр талазы-биле мал эмчилери кошкак хемчег ап турар. Ол дугайын мындыг факт херечилеп турар. Колхоз төвүнден чүгле 3 километр ырак чурттап турар хойжу О. Серенмаанын коданындан бир хой аарып өлген. Ол хойну мал эмчилери эмневээн болгаш 5 хонук иштинде кээп көрбээн, чазып акгдаа тургуспаан деп хойжу эш Серенмаа хомудап турар. Черле колхозтуң мал эмчилери ында-мында мал аараан деп малчыннардан медээ келирге безин, дораан чеде бээр бис деп мегелеп кааш малчыннарга барбас чоруу чанчыл апарган.

Колхоз баштаар чери мал эмчилериниң мындыг харыысалга чок чоруу-биле эптешпейн, олардан негелде салбайн турар.

Б. ОНДАР.

Чылгы малды эки ажаар

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң чылгы малынын азырал, ажаалдазы алачаягаарлаашкында кирген.

Колхозтуң улуг чылгычызы Чооду Мачың-оол ук ажылга 5 чыл иштинде ажылдап келген хирезинде сөөлгү үеде харыысалга чок ажылдап турар апарган. Оон харыысалга чок чоруу-биле бо чылын кулуннаан 29 белерниң иштинден 3 кулун черге доңуп өлген. Чылгычы Мачың-оолга чылгылап мунары-биле 2 шыырак аътты быжыглаан турбуже ол боос белерни мунуп, оон туржук боос белерни ачыыга берип турган чорук илерээн.

Мачың-оолдуң харыысалга чок чоруунуң түнелинде колхозтуң чылгы малы эрткен кыжын ниитизи-биле багай деңгилделиг кыш ашкан болгаш чамдык белер кулун вагган.

Колхоз баштаар чери болгаш чылгы мал фермазының эргелекчизи И. Тырышкин чылгы малдың одар-белчиирин таарыштырар, малдың чидириин болдурбас талазы-биле хайгаарал салбайн турарындан үстүнде айыткан четпестер болуп турар.

Т. СЕВЕН.

Совхозтуң хоочун хойжузу

Чуруута: «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Т. Балажыктың хойларын дагда одарладып чорууру. Фото С. Феоктистовтуу.

Хадыннар болгаш кара-ногаан биле кургадыр чоттургаш, чаш хураганнарны эмзирттип турган. Ол хойжу хураганнар эмзирип турган бир угбаже көргеш: — дөө хоюнар оглун тоттуруп шыдавайн баар хире болза чемин элээн арбыдадыр каап бээр силер—дээш, оон ийи уругнуң чанынга баргаш: — демги борбак ак эминерни чаш хураганнарга ижиртип қаңар, уруглар, оон өтпээ читсин—деп чагыды.

Ажылдап турган үезинде доора чугаа-биле будулар хөңнү чок кижи болурга, бежээ ажыл соонда оон-биле хөөрештивис.

Түлүш Дамдакайович «УТКА 25 чылы» совхозтуң шээр малынга он чыл ажыг ажылдап турар. Ол аразында Түлүш хойнуң продуктулуун бедидер, чаш төлүн өстүрер талазы-биле улуг дуржулганы шиңгээдип алган.

Малдың чайгы семиртилгези мал ажылынга чугула айтырыгның бирээзи. 1956 чылдың чайынында бистиң хойларывыстың семиртилгези багай болганындан 1956—57 чылдарның кыжынында бодум болгаш мээң малчын эштерим дыка түрээн—деп чугаалаан, ол дугайында тодаргай тайылбырны кылган.

— 1956 чылда хойларны Арыг-диг серинин черлерге одарладып турган.

Хойларны чайын шак ынчаар семирти одарлатпышаан, Балажык болгаш оон өөрү кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелди чоруткан. 70 ажыг тонна ногаан сигенни фермага күскү үеде-ле сөөрттүп алганнар. Кышкы үеде ол сигенни камнап, силос болгаш сула-биле аралаштыр хойларга берип турган.

Бо кыш элээн узамдыккан берге болза-даа, чайгы семиртилгези болгаш кышкы ажаалда, азыралы эки болганындан Балажыктың фермазының хойлары кышты хүр ашкан. Совхозтуң өске хойжуларының хойларынга, ылангыя чаш төлүнге элээн хорамча бар болган, а Балажыктың коданынга улуг хойлар өлбээн, чаш төлден хорамча эвээш болган. Төрээн 744 хойдан 745 хураганны алган. Хойларның күжү хөлүн эрттир арып баксыраанындан оларның дүгү эрткен чылдагызындан терең болгаш ындыг кончуг чулдунуп дүшпейн турар. Ынчангаш бо чылын хой бүрүзүнден 3 кг дүктү ап болурунуң аргазы бар.

С. ТЕЛГЕР-ООЛ.
«Шынның» корреспондентизи.

Мал ажылынче кичээнгейни күштелдирер

Каа-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозтуң төвүнден 100 ажыг километр ырак Балыктыгда хой мал фермазының хойларын 7 кодан кылдыр үскен.

Бо ферманы ак-сеткилдиг малчыннар-биле четчеләәр, олардан шыңгыы негелде салыр талазы-биле колхоз баштаар чер кичээнгей салбайн турар. Колхоз баштаар черинин кичээнгейинин кошкаандан ферманың чамдык малчыннары ниитинин малын азырап ажаар талазы-биле харыысалгазын сөөлгү үеде дыка кошкаткан. Чижээ, хойжу Даңаа боду хой кадарарындан хосталып, хуузунда ажылынче сундуккаш, хойну бичии уругларынга кадартып турар. Оон түнелинде ол кодандан 17 хойларны бөрүлер өлүрүп база алды башты балыглаан. Ол ышкаш хойжу Чадамба чаңгыс-даа катап боду хой кадарып көрбээн болгаш хуннуң-не аңнаарынга өйлежип, хойну кадайынга, уругларынга кадартып турар.

Бо бүгүнүң түнелинде Балыктыг фермазында шээр мал кыжын бажы менди ыш ашкан болза-даа амгы үеде ында арып баксыраан мал хөйү-биле илереп турар. Оон чижээн чүгле хойжу Дагбаның коданында байдалдан көрүп болур. Ол кодандан 19 улуг өшүүлер, 40 ажыг анайлар өлген.

Аараан малды эмнээр талазы-биле мал эмчилери малчыннарга кандыгдаа дузаламчы көргүспейн, малчыннарга барбайн турар. Фермада ветсанитар Ш. Севээнде кандыг-даа эм чок, ол чүгле өлген малды чазып, акт тургузарынга өйлежип турар. Колхоз төвүнде 7 ветфельдшерлер бар. Оларның бирээзи Л. Идам чоокта чаа Балыктыг фермазының малчыннарынга баргаш, мал аарыының чылдагаанын илередир, ол малды эмнээр талазы-биле хемчег албайн, колхоз төвүнче дедир хап чана берген.

Колхоз баштаар чери мал ажылынче кичээнгей салып, ветеринария ажылдакчыларындан негелдени дыңзыдып, малдың баш санын четче камгалап алыр хемчегларни боттандырза чогуур.

С. БАЯНОВ.

БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН-ҮҮЛ БӨЛГҮМНЕРИНГЕ ДУЗАЛАМЧЫ КЫЛДЫР

К. КУДАЖИ

„ЭНДЭЭ ТАНААН"

«Шоодуглуг көргүзүг»

КИРЖИКЧИЛЕРИ:

1. Опалыг—бригадир.
2. Долаана—повар уруг.
3. Оол—техникумнуң практикалап келген сургуулу.
4. Албан-хаакчыт — мобилизация-биле келген кижи.

Сиген шөлү. Манзыдан кылган өрээлчигеш. Стол, сандайлар. Ханада лозунг: «Малга хөй чемни белеткээлиңер!». Хуудустар, плакаттар.

Опалыг стол кырын доллдур үй-балай, энмежок саазыннар үнмерлеп алган, оларны номчаан, шүүштүрген, балаан, дүжүрүп бижээн, чайжок ажылдап олурар.

ОПАЛЫГ. (Чаасканн чугаалаттынар). Ам база келгени ол-ла болгай. Ам чүнү эккел дээр чүвеин ирги. Кырза бир бүдүрээнде чүс бүдүрүүр болгай, мээң бир багым көрзе өөңделетпестей бээрлер эвеспе. Данзы-бүрүткелди эңме-секселіг тургустас болза хоржок. (Боданып-боданып бижиттинер). Шенек-Арыгда 2 сараат, Каът-Арыгда 3 сараат ам-даа хемчээттинмээн. Ой шынап, Каът-Арыгда 4 сараат бар эвес чүве бе моонар. (Балааш эде бижинр). Улустуң күш-хүннери база четче демдеглеттинмээн болгай. (Бажын дырбаар). Олдаа барыктыг ыйнаан. Ажылды удуртуп баштап турар кижи болганда, өдүрөөн часса-даа, хөлүн кайын чазар деп мен, бижигилеп албас мен бе! (Бижип олурар).

ДОЛААНА. (Тавыскада эът, ногаа, хлеб долдур каап алган кирип келир). Чемниң дээжизин бараалгадып келдим, дарга. Кайнаар сала кааптайн?

ОПАЛЫГ. (Шоваа тура халыыр). Охалай, эккелдиң бе дом? (Чемни топтап көрүп турар). Черле эрес сен ийин, Долаана. (Хөй саазыннарын чайладып каар. Долаана чемин орта салыптар).

ДОЛААНА. (Баштактаныр). Мени дыка мактаваңар. Харын, ченгевис кажан морлап келир чүвел?

ОПАЛЫГ. (Хөглүг). Баштаан база кончуг ийин, Долаана. Ындыг-дыр. Оюн-баштак боду билзин. Үстүү черлерден даргабошвалар чаларап келир дээн-дир. (Шыңгыы сургап). Аъш-чемни амдан-чимденниг кылдыр кылып, аянныг салып турар сен. (Саазыннарын шыдаар шаа-биле сумказынга дыгып алган, артканнарын стол хааржаанче суп каар). Мону улус ченчерлей бербезин, чажыт бижиктер чүве.

ДОЛААНА. (Чемин салбышаан). Барыпбарып, силерниң доктаал-сазвырынарга дээй бээр дидим хол барын мынчага көрбээн мен, дарга. Силерниң-биле ылчыңнажыпкы дег кыстар бар эвес.

ОПАЛЫГ. (Чер хемчээр алыр ыяжын ап турар). Че-че, дем-не оюн-баштак соксазын дидим. Эмин эрттир ылчың бооргa, хоржок болдур ийин. (База сургаар). Бир эвес демги дарга чедип келзе, чугаалашканывыс ёзугаар эвеспе. (Арай кадыг ңибиле). Каям бээр турам, идик-хевиң канчаар кедип алган сен? Хая көрүнем, юбкан дыртык-тыр. (Эде тыртын турар). Иштиң тырттынып ал, чинге кижи көрүштүг болгай. Чемиң салыр сен, демгинни таарыштыр кудар сен. Шимчегир, чугаакыр, хөглүг, баштак, каткыжы болур эвеспе. (Үне бээр).

ДОЛААНА. (Кезеп турган, соңга караанче көрүңгүлээш, стол артынга олуруптар. Баартыгын уштуп каап, карманындан бичии көрүнчүк уштуп келгеш, арны-бажын, кирбиктерин эткилээр). «Шимчегир, чугаакыр, хөглүг, баштак, каткыжы... «Ындыг дарга боор ийин, агбайларым, чамдыкта ужур-дүрүм чок баргылаар. (Көрүнчүкче көрүп олуруп-олуруп). Монгуш уруу, шору-ла кыс-тыр сен. Ынчангаш сени каралтыглар кайгап эртер, чүректиглер чүдүп эртер болгай аан. (Тура халааш, соо-мурнун көрдүңгүлээр). Оон-моон дыртык-тыр деп Опалыгның ол чүзү боор, агбайларым. Шынап-даа болза хеп кедерин ол меңээ айтып бээр эвес. Иштиң тыртынып ал деп чүзүл? Кижи иштин тыртынып алгаш канчап кылаштаар боор, мый-ыт эвес. Че-че, Опалыг ынаар-ла ынчап турган аан, бо кижээ хинчээ бар эвес. Оон ол даалгазын күүседип кагзымза, Хүндүлел самбыразынче кирдим-не. Ынчаар киирерин аазапкан дарга болгай. Адырам, адырам, чуруккa тыртырарда канчаар олуруп алыр чоор! (Ол-бо дыртыйтыр олургулааш, көрүнчүкке көрдүңгүлээр). Мынчаар олуруп алырымга думчуум чолдаа бээр, мынчаар олуруп алырымга караам сыгырара бээр, мынчаар олуруп алырымга аксым чөтпее бээр... Ам канчаар олурар чоор.

Ынчап олурда силиг кылдыр кеттинип алган, бичежек чемодан туткан оол кирип кээр. Долаана көрүнчүүн чажыыптар.

ООЛ. Болур ирги бе? Экии-и ынар!

ДОЛААНА. (Ылавылап көрүп турар). Экии! Болар кайыын морлап келген ирги?

ООЛ. Район төвүнден... бөгүн үндүм.

ДОЛААНА. (Шала девидеп). Боларның шалывы-даа хөлчок-тур аа! Бээр олуруп көрүнер. (Столче чалаар).

ООЛ. Харын дүүн-не келир ужурлуг кижи мен, озалдай бердим.

ДОЛААНА. Бис база-ла кажан-на ийик деп манап-ла турдувус, сураг-сураг болдунар. Бригадир дүшке чедир манап олургаш, девин чаа чорутту.

ООЛ. Ол ам ур болгаш келир ирги бе?

ДОЛААНА. Удавас-удавас. Аштанып-чемненип, секпереп олуруңарда-ла, чеде хонуп келир. Опалыг келзе-ле хамык чүвени тө каап бериптер болгай аан. Амыр кижи боор. Столче чоокшуладыр чылып ап көрүнер, дарга.

ООЛ. Дарга деп сес-биле арай таныш эвес кижи мен ийин.

ДОЛААНА. (Хөглүг катырар). Улуг даргалар черле ындыг боор чүве чораан, эрге-дужаалы улгаткан тудум, бөдүүнү дам-на баар. Харын мырыңай: «Мени дарга дивеңер, аная-ла эш деңер» суг дигилээр. Баштыг кижилер чүвени черле билир боор чүве-дир ийин. Аная, молдургажык даргалар болза, дарга деңгерге-ле, суг-чарже-даа, от-кесче-даа шурай берги дег болдурлар ийин. (Чем шывыын ап кааптар).

ООЛ. Мен шынап-ла дарга эвес кижи мен ийин.

ДОЛААНА. Чооглап көрүнер, дарга, даргa даадым, ындыг сээдең болгай мен, агбайларым. (Хөглүг катырар). Нарыдавайн көрүнер, эш.

ООЛ. Баштаанар, хөглүүнер-даа кончугдур аа? (Ол шала дидим эвеси-биле столга чоокшулап олуруптар).

ДОЛААНА. (Шилде арагазын кутпушаан). Бистиң бригада чүмү-биле ындыг хөглүг улус боор бис. Бригадир оон-даа артык.

ООЛ. Силер бригадирден-даа артык ышкажыл силер?

ДОЛААНА. Аная кайын чедер ийик мен. Ынчалза-даа тудак чок-даа чадавас боор мен. (Катырар). Баштай дашканы шимчеди кааптып көрүнер, дарга. Шиме арагазы сускунга эки чүве болгай.

ООЛ. Ону черле ууй албас мен.

ДОЛААНА. Кайын ындыг боорлаан, ооа бирээни сускун хандыр аптыңар, ажылга ыя ол кайын шаптык боор.

ООЛ. Черле шыдавас мен. Четиргеним ол болзун.

ДОЛААНА. Па, ишпейн, чивейн чыда четиргеним ол деп чүнерил?

ООЛ. Хоржок чүвезин канчаар боор.

ДОЛААНА. Че харын, ындыг-ла болзун. (көрүкчүлерже сымыранып). Опалыг даргага таварышкаш канчаар эвес сен, көөрле-дир ийин. (Стакан салып каар).

ООЛ. (Чемненимишаан). Силерниң мындыг хүндүлөөчел, чугаакырларга таарзынмас аргам черле чок.

ДОЛААНА. (Нарыыдап эттинмишаан). Мен дег кижи-дир силер, мээң база ындыг кижилерге ынаам кончуг.

ООЛ. Солун-дур оо, хөглүг бригадада келген, аас-кежиктиг кижи-дир мен. Артында-ла аныяктар бригадазы...

ДОЛААНА. Шынап-ла бо бригадада Опалыгдан өскези шупту-ла аныяктар болгай. Ынчалза-даа ол база-ла улуг улгатпаан кижи чүве, өглүг-баштыг боордан башка. (Оон соңга караанче көргеш). Ой, бригадир кел чор! Силерни хензиг када кааптарын өрүзээн көрүнер. (Тура халыыр).

Долаана ман-биле үне халыыр. Оол тургаш, идик-хевин эде тыртынып кылаштап турар.

Удатпаанда Опалыг биле Долаана кирип келирлер.

Опалыг идик-хевин аажок эде тыртынып кирип орар.

ДОЛААНА. (Кирип олура). Чугаалашкан чүвевис дугайында сагыш човаан хөрээнер чок, дарга. Монгуш уруу силерни кала хомудадып чоржук.

ОПАЛЫГ. (Ооллу көрүп каап, сербээдей берип, хаваан дүүшкеш чугаалаар). Па, база катап мында практикалап келдиң бе? (Долаана ону дыңнап каап, чыырлы-ла бээр: каралтары төгериктелгеш, холдары-биле аскын сегирип алыр).

ООЛ. Шала озалдап келдим, дарга. Хүн ам-даа болза эрте-ле-дир.

ОПАЛЫГ. Келгениң доруун боон-тур, оол. Практикантыларга артырып каан сараттар бар. Оларны ам чоруткаш, хемчээн эккел. Каът-Арыг деп черде чүве. Ону мээң дузалакчымдан айтыра тыртып ал. (Далажып). Ындыг-дыр че. («Дузалакчым» деп сестү аянныг адаар).

ООЛ. Ындыг-дыр, дарга. (Үнүп каар).

ОПАЛЫГ. (Долаанаже шыңгыы эргилип келгеш, ону өттүнер). «Монгуш уруу силерни кала хомудадып чоржук!» Кымны уткуп, хүлээп алганынар ол? «Монгуш уруу!»

ДОЛААНА. (Коргуп). Райондан үндүм дээрге-ле, ол деп бодадым... Менде чүнүн буруузу боор.

ОПАЛЫГ. (Шилди өөктирип көөр. Арагазы олчаан боорга, сеткил өөрзе-даа, өнедиин чугаалаар). «Райондан, райондан»... Кымны чемгерип алганың ол?

ДОЛААНА. Артында-ла силерни хереглээр чорду... Даргалар тускай кулак-кудуруктуг, им-демдектиг эвес, канчап билир мен.

ОПАЛЫГ. «Кулак-кудурук», «им-демдек». Мындыг аазатпай чорукту кым кылып чораан боор. Шивишкин-даа кижи келген болза, орта көгүттүрүп алыр чыга кижи-ле-дир сен. Шак мындыг өөдежок кижини бригадага тудар арга бар бе? Чок!

ДОЛААНА. Силерниң даалганар-ла күүседип турдум...

Кара пальтолуг, бичии чемоданныг кижи кирип келир. Ол кижи аайын тыппайн ыыт чок турар. Демгилер ону-даа көрбестер. Опалыг хөректеннип-ле турар.

ОПАЛЫГ. Сээң ооню халас эрттирбес мен. Изиг ажыл үезинде ойнап турар чайым чок. (Столду чык кылдыр шашкаш, кирип келген кижини көрүп кааш, чожуй бээр). Кирип морлаңар. Экии, дарга! (Халып чеде бергеш, холундан алыр). Эпчоксунмайн көрүнер, изиг ажыл үезинде кандыг-даа чүүлдер таваржып болур болгай. Элдепсинмейн бээр, өрү саадаңар. Тонун уштуп азар. (Долаанаже). Ам чүге тур сен?

ДОЛААНА. (Баартыгын алгаш, столду чода каапкаш, үнүп чыда көрүкчүлерже сымыранып): Ам-на келгени ол-дур. Ат болган.

ОПАЛЫГ. Силерге кончуг-ла эпчок болду, ол дугайында шыңгыы хемчегни алыр бис. (Шилди алгаш ийи аякка кудуптар). Орукка шылгзынган кижи чем мурнунда аптыңар. Сүт арагазы-дыр. Сускунга эки чүве болдур ийин.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Кайгап). Моон-биле эвим арай багай кижи болдур мен ийин.

(Төнчүзү 4-кү арында).

Улаангом чорааныысс

Май бирниң байырлалын таварыштыр Кызылдың № 2, 3, 7 школаларының өөреникчилери Люда Карамаа, Дерма Доржу, Галя Арланмэй, Галя Даваа, Тамара Чүлдүм, Таня Кудрина, Вова Ишунин, Галя Акулова, Ира Даваа болгаш шупту 15 кижи акы-дунма Моол Арат Республиканың Улаангом хоорайның ортумак школазының өөреникчилериниң чалааны-биле Успа-Нур аймактың школаларының I олимпиадазынга чорааннар.

Олимпиада үш хүн үргүлчүлээн. Анаа 1500 метрге оолдарның, 800 метрге уругларның чарыжы, диска ядро октаарының база хүреш болгаш хол бөмбүүнүң маргылдаалары болгулаан. Ол ышкаш аймактың школаларының бот-тывыңгыр уранчүүл бөлгүмнериниң көрүлделери арткылаан. Бистиң өөреникчилеривис ол бүгүнү сонуургап көргеннер. Ылангыя моол школачыларның хөйнүң ырлары, оларның бичии дирижерлары, хөгжүмчүлери бистерге дыка солун болган.

Тываның школачыларының төлээлекчилерин бистиң моол өңнүктеривис улуг өөрүшкү-биле уткуп алганнар. Бистерни чүгле школачылар эвес, МАРП-ның Успа-Нурнуң аймак комитединиң болгаш Аревэ комитединиң секретарылары хүлээп алганнар.

Моол өңнүктерниңе тыва школачыларның көргүскен концертин олар улуг сонуургал-биле көргеннер. Өөреникчилер Ира Давланың, Толя Даржаның, Таня Кудринаның күүсеткен номерлерин база-ла моол школачылар улуг сонуургаан.

Олимпиаданың төнгенинге тураскаатқан пионерлериниң одаа болган. Анаа бистиң школачыларывыс база киришкеннер. Бистер үш хонуктуң дургузында Улаангом хоорайның чамдык албан бүдүрүлге черлери-биле база танышкан бис.

Бистериниң чанарывыска холбаштыр митингини эрттирип турда школачыларга өртектиг белектерни тывысканнар. Оон соонда бистерни Улаангом ортумак школазының эргелекчизи эш Алдан, Аймактың чырыдыышкын килдизинин эргелекчизи Ажылдай, башкылар Одан, Сереннатмит олар кызыгаарга чедир үдеп каанар.

Бистиң школачыларывыс боттарының моол өңнүктерин июнь айның эгезинде болур пионерлериниң следунга келирин чалаанар. Өңнүктер ол чалалганы өөрүшкүлелбиле хүлээп алганнар.

О. ДОРЖУ.

Акы-дунма Чехословакияның хосталганының байырлалы

Москва хоорайның хөй-ниитизинин байырлыг хуралы

Совет Армияның Чехословакияны хосталганының он үш чыл оюнуң кайгамчыктыг хүнүн акы-дунма чехословак улус-биле кады совет кижилер байырлап турар. Ол хүнге тураскаал кылдыр Москваның хөй-ниитизинин байырлыг хуралы май 8-те Эвилелдер бажыңының колонналыг залында болган.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң, ВЦСПС-тиң, даштыкы чурттар-биле культурлуг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң, даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзаазының совет ниитилелдер эвилелиниң, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң, совет-чехословак найырал ниитилелиниң болгаш ССРЭ-ниң славяннар комитединиң өмүнээзинден хуралды СЭКП МХК-ның секретары С. Орлов ажыткан.

Немец-фашистиг дарлалга удур чехословак патриоттарның национал-хосталгалыг демиселиниң дугайын совет-чехословак найырал ниитилелиниң даргазы академик К. В. Островитянов бодунуң илеткелинге чугаалаан.

Чехословакияның ССРЭ-де элчини Яромир Вошаглик хуралга чүве чугаалаан, ону оон киржикчилери адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Үк кежээ улуг концерт-биле доозулган, анаа совет болгаш чехословак артистер киришкен.

(СЭТА).

Совет-румын найыралдың ниитилелин ССРЭ-де тургускан

Совет чурттуң хөй-хөй бүдүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш эртем-институттарының коллективтери ССРЭ-ге совет-румын найырал ниитилелин тургузар деп саналды деткээн. Ол саналды бөлүк өскү эртемденнер, чогаалчылар, артистер, культура ажылдакчылары болгаш хөй-ниити ажылдакчылары деткээн.

Совет найысладлың, Ленинградтың, Киевтиң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының төлээлекчилериниң ук бөлүктүң инициативазы-биле чыылдырган организастыг хуралы май 7-ниң кежээзинде Москвага болган.

Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзаазының совет ниитилелдериниң эвилелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Н. Т. Сизов хуралды ажыткан. РСФСР-ниң чырыдыышкын министри Е. И. Афанасенко илеткел кылган.

Акы-дунма румын улустуң амыдыралчурталгазынга, оон культуразының болгаш уран-чүүлүнүң чечектелиишкининге, Румынияның экономиказының хөгжүлдезинде кайгамчыктыг чедиишкиннерге совет кижилериниң сонуургалы амгы үеде улам-на өзүп турар. Совет Эвилелиниң Румынияның улустарының арызында акы-дунма найыралды быжыглаарынга идиг бөөр кол сорулгалыг ындыг организацияны ССРЭ-ге тургузарының эргежок чугула өйү келген деп илеткелчи онзалап демдеглээн. Ындыг организация совет-румын найырал ниитилели болур. Эгелекчи бөлүк ол саналды Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарынга шынчы сеткилдиг болгаш өөрүшкүнүң сагыш-сеткили-биле уткуур дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Хуралдың киржикчилеринге Румын Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Михай Даля изиг байыр чедирген.

Совет Эвилелинге совет-румын найырал ниитилелин тургузарын чыылганнар бир эп-сеткилдиг шиитпирлээн болгаш чаа ниитилелдиң баштаар черин соңгаан.

Арлустуң адынга байырлыг телеграмманы чоруткан.

* * *

Ол-ла кежээ чаа ниитилелдиң баштаар чери бирги хуралынга чыылган. Баштаар черниң даргазынга РСФСР-ниң чырыдыышкын министри Е. И. Афанасенкону соңгаан.

(СЭТА).

Совет дайынчыларга Берлинде тураскаалга чечектер салганы

БЕРЛИН. (СЭТА). Гитлеризмден немец улусту хостаан хүннүң байырлалы-биле холбаштыр совет дайынчыларга тураскаалга чечектер салыышкыны майның 8-те аңаа болган.

Совет дайынчыларга Трептов-парктың тураскаалга ГДР-ниң президентизи Вильгельм Пиктен, ГДР-ниң Улус палатазындан болгаш черлер Палатазындан, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединден, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелинден, демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал чөвүлелинден, Германияның Компартиязының Төп Комитединден, ССРЭ-ниң элчин чериңден, а ол ышкаш Берлиниң ангы-аңгы организацияларындан болгаш хөй санныг бүдүрүлгелериниң коллективтеринден чечектер салган.

Чечектер салыышкынының байырлыг өзулалынга Герман Демократтыг Республиканың найыслалының мун-мун чурттакчылары киришкен. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары В. Ульбрихт, Премьер-Министр О. Гротеволь, Улус палатазының Президиумунуң Даргазы И. Дикман, партия болгаш күрүне ажылдакчылары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ГДР-де херектеринге түр бүзүреттирген С. Т. Аставин болгаш Германияда бөлүк совет шериглериниң кол командылакчызы армия генералы М. В. Захаров аңаа чедип келген.

Тураскаалдың баарынга митинг болган. Европаның улустарын хостаары дээш, гитлеризмге удур тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларның чырыткылыг тураскаалын хүндүткеп, ГСЧП ТК-ның секретары А. Нейман болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Шольц чүве чугаалаанар.

ЭРЕС-МААДЫР КИЖИ

КИНО

«Сураглыг кижи» деп кино ам бистиң областың кинотеатрларында, культура бажыңнарында, клубтарында үнүп турар. Ол кинону көрүкчүлер сеткил-сагыш хайныышкыны-биле көөр. Чүге дизе ол кино болза ленинчи гвардияның солдады, кайгамчык революсчу-большевик Семен Аршакович Тер-Петросяның маадырлыг амыдыралының дугайын чугаалап турар.

Бо кинонуң дугайын чугаалаар мурнунда С. А. Петросяның доңчу намдарын номчукчуларга таныштырары артык эвес. С. А. Петросян (партийжи шолазы Камо) 1882 чылда төрүттүнген.

Камо 1902 чылда Тифлиске И. В. Сталин-биле танышкан болгаш оон удуртулгазы-биле чажыт партийжи ажылды кылып эгелээн. 1905 чылда Тифлиске декабрь тураалыышкынының үеэзинде Камо ажылчыннарның дайынчы отрядын командылап турган. Хаанның шериглери-биле маадырлыг тулчуп турган, беш оккка аар балыглаткан болгаш туттурган.

Күш-биле хосталып алгаш, партизан отрядтарын, дайынчы бөлүктерни баштап, кара-бажыңнаткан революсчуларны хостадыр болгаш боо-чепсек тып алыр талазы-биле эрес дидим чоруктарын кылып турган.

1906 чылда Камо Петроградка В. И. Ленин-биле танышкан. Камо Петроградтан Тифлисче хөй санныг боо-чепсекти болгаш оок-чемзекти чедирген. Аңаа баргаш хол-биле октаар бомбаларды массалыы-биле кылып үндүрерин организастаан. 1906 чылдың төнчүзүнде боо-чепсек садып ап, ону Россияже киир дажыглаарын организастаары-биле Камо даштыкыже чоруткан.

1907 чылдың төнчүзүнде ону Берлинге тудуп хоругдаан. Камо ол туттургаш, партияның ады дээш эң-не маадырлыг чорукту кылган. Ону хаанныг эрге-чагыргага дужаап берген болгаш Тифлистиң кара-бажыңынга суп каан. Камо кара-бажыңдан даштыкыже дезип үнгеш, партийжи ном дептерни Россияже дажыглаар талазы-биле В. И. Ленинниң даалгазын алган.

1917 чылдың февраль революциязының соонда Камо албадалдыг хоругдалдан хосталган болгаш даштыкы интервентилерге, иштики контрреволюцияга удур демиселге идепкейлиг киришкен.

1921 чылда Камо Даштыкы садыгның Улус Комиссариадының системинге ажыдап, Москвага өөренип турган. С. А. Тер-Петросян (Камо) 1922 чылдың июнь 22-де Тифлисиге ондактыг таварылгадан өлген.

«Сураглыг кижи» деп кино партияның хөрээнге, улуска, Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингеи коммунистин, революсчуның дүрзүхевирин көргүзүп, Камога тураскааткан.

Бо кино чурукту «Арменфильм» киностудия кылып үндүрген болгаш сценариязын М. Максимов чогаатқан. Кинону кылып тургускан режиссерлары С. Кеворков биле Э. Карамян. Рольдарда: В. И. Ленин—Б. Смирнов, И. В. Сталин—А. Кобахидзе, Н. К. Крупская—М. Пастухова, Камо—Г. Тунунц, Василий—С. Столярев болгаш оон-даа өскелер.

Чурукта: Кинода Камо (он талазында) болгаш Василий.

Кинонуң эгезинде бир солун көргүзүг болза, Камонуң офицер кижи болуп алгаш, демир орукка чоруп турары болур. Камону туткан кижиге 10.000 рубльди бөөр деп чарлалды аскаш, полицейлер ону оон чораан вагоннарының иштинде дилеп чоруп турар. Ынчалза-даа частыр чүүлдер суккан чемодан харжаның кырынга көзер салып алгаш полиция полковниги-биле кады ойнап чоруур болгаш оон соонда ол частыр чүүлдерин партияның чажыт организациязынга чедирип келир. Камонуң эрес-дидим, аваангыр тывынгыр чоруктарын кинода ынчаар көргүзүп эгелээр.

Хаанныг эрге-чагырганың армяннар-биле татарларны бот-боттарының аразынга месилдештирер сорулга-биле ол бөлүктериниң националистеринге берген боо-чепсээн канчап хунаап алырын, театрга оюн болуп турда революсчу хуудустарны тарадып, оон оптуг арга-биле уштунуп үнерин, хаанныг эрге-чагырганың тараачыннардан хавырып алган үндүрүг акшазын партияның хөрээнге ажыглаары-биле холга канчаар киирип алганын кинода уран арга-биле сеткил-сагыш хайныгып келир кылдыр көргүзүп турар.

Кинода бир мындыг көргүзүг бар. Камонуң удуртулгазы-биле хунаап алган бооларны дедир дужаарын меньшевик төлээлекчи бар-ла шаа-биле оралдажып, ажылчыннарны сургап турар, а орус большевик Василий боону дужаап болбас деп чугаалап турар. Ынчап турда, шокар моюн ораарлыг, чолдак хөректээш кеткен Сталин келгеш, ол бооларны дужаап болбас деп партия комитединиң шиитпирин дамчыдар.

Оон соонда ажылчыннар-биле полицейлериниң аразында тулчуушкун үезинде Василий өлүртүп каар, а Камо болгаш оон-даа өске хөй кижилер кара-бажыңнадыр. Кара-бажыңга тараачын Шаншашвилиниң ады-биле Камо тараачын кижи болуп алгаш, кара-бажыңдан хосталып үнер.

Кинода эң-не күштүг сценаларның бирээзи—Берлинде сураглыг Моабиттиң кара-бажыңынга болуушкуннарны көргүскени болур. Революстуг херектен ырбаан, кортук болгаш хаанныг полицияга саттының агент болу берген идегеттиң айтып берипкени-биле Камо туттургаш, аңаа бажыңнадыр. Хаан чазактың холунга кирбес болгаш партияның ады дээш Камо өжегээр тенек аарыг кижи болу бөөр. Мегеленген боор дээш немец полиция Камону янзы-бүрү арга-биле хилинчектеп турар. Ынчалза-даа Камо партияның ады дээш быжыг соруу-биле, маадырлыг чоруу-биле көргүнчүг, каракка чаржынчыг хилинчектээшкинни ийи ажыг чылдарның иштинде ыдажып эртер.

Оон соонда немец эрге-чагырганар Камону хаанныг чазакка дөмейле дужаап бөөр болгаш база катап Грузияга кара-бажыңнап каар. Баштайгы демир орук вагонунга кады чораан полиция полковниги-биле база катап ужуражыр болгаш аңаа байысаалга үезинде ам тенек аарыг эвес болуп, ол полковниктиң мурнунга эрес чоргаар чоруун көргүзер. Ол кара-бажыңдан Камону оон революсчу өөрү дургуннадып хостадып алыр.

В. И. Ленин Камону дыка үнелеп чораан болгаш аңаа харысалгалыг даалгаларны берип турган. Камонуң Ленин-биле Парижке ужурашканын кинода көргүскен.

1917 чылда Россияга Октябрьның социалистиг революциязы тиилээр. Ынчалза-даа Закавказьеге меньшевиктер эрге-чагырганы холга албышаан турган. Партияның даалгазы-биле Камо база-ла аңаа чеде бөөр болгаш меньшевиктерге туттургаш, кара-бажыңнадыр. Хаанның полициязының полковнигин суп каап өрээлге Камону суп каар. Ынчангаш ол полковник-биле Камонуң үш дугаар ужуражыышкыны болур. Камону Берлинге немец полицияга айтып берген өскерликчи идегет меньшевик чазактың министрниң төлээзи болуп кара-бажыңга чедип келирге, Камо оон-биле база ужуражыр.

Ынчалза-даа хөй-ниитиниң негелдези-биле Камо оон хосталыр болгаш революстуг Петроградка чедип келир. В. И. Ленин Камону «К. Петров» деп ат-биле Деникинниң тылынче база-ла чажыт ажылга чоруудар. Ленинниң аңаа берген шинзидылга бижин мындыг:

«Мону көргүзер эш К. Петров мээң бодумга биллингир кижи. Бүгү совет албан черлери, шериг болгаш өске-даа эрге-чагырганар эш К. Петровка бүзүреп, база кандыг-даа дузаламчы көргүзерин диледим.

Камгалал Чөвүлелиниң даргазы

В. Ульянов (Ленин)».

«Сураглыг кижи» деп кино чурук оон-биле доостур. Ынчангаш изиг болгаш чаагай чүректиг, кадыг сорук күзелдиг кижиниң дугайын, кижи төрелгетениң чырыткылыг келир үези дээш демиселге бодунуң бүгү чурталгазын бараан болдурган кижиниң дугайын көргүскен бо кино бистиң бөгүнгү кижилеривиске, ылангыя аныяк өскенге улуг кижизидилгелиг ужур-дузалыг.

Х. БАЙКАРОВ.

Чурукта: Камонуң ролюнга ойнап турар артист Г. Тунунцтуң (он талазында ийи дугаарда) кино соонда көрүкчүлер-биле чугаалажып турары.

Эндээ танаан

(Төнчүзү).

ОПАЛЫГ. Бичии чүве-дир ийин. Демги чүвеге черле эпчоксунмайн көрүңер, үстүү черлериниң албан-дужаалын күүседип турар, изиг-түлүк ажылда турар кижиге кандыг-даа чүве таваржыр болгай.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Ажырбас-ажырбас, кандыг чүве турбас дээр.

ОПАЛЫГ. Чооглаптып көрүңер, амданы суларай берген чадавас боор.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Хүндүлээрге хүл пактай бөөр дээр чүве болгай. Чаңгыстыла чөпшээреп көрүңер.

ОПАЛЫГ. (Стаканын көдүрүп кээр). Оозун бодунар-ла болгаап көрүңер, эззэштин, хөйнүң-даа оруу чаңгыс болгай.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Үскүлештиргеш). Бригаданың чедиишкини дээш! (Ижилтер).

ОПАЛЫГ. Силериниң ал бодунарның, аалынар иштинин, ажы-төлүнериниң алдар калыы дээш! (Пжип турар).

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Колхоз фермазы хойтпактап турар-дыр аа?

ОПАЛЫГ. Чок, дарга. Ындыг-даа болза, ындыг-даа болза... кадайым ферма эргелекчилеп турар. Малдың багы бар эвес, сава-саңгазын тудуп турарга аас чер-ле шимчей бөөр боор чүве-дир ийин. (Долаана немей чем эккеп салгаш, үне бөөр).

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Магадап). Магалыгла ногаалар-дыр ам. Бо силериниң хууда огородунарныы бе, дарга?

ОПАЛЫГ. Колхозтуу-дур, дарга. Ында мээң даайым ашак таннылдап турар. Оон белекке чорудупкан чүвези-дир ийин.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Алдарлыг-ла дүжүт өстүрген-дир силер.

ОПАЛЫГ. Ону өстүреринге чеже күш үнмээн дээр! Чонну дээрге мобилизастап-ла турган бис, мобилизастап-ла турган бис.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Кайгамчык-ла херек кылган-дыр силер.

ОПАЛЫГ. (Чугааны өскертип). Балыктаарынар кайы хирел, дарга?

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Балык-булук-биле ындыг-ла өң эвес кижи мен ийин. Базаардан болза шоу-ла мен.

ОПАЛЫГ. Сыырткыыш октаар болза тергиин-не балыктыг чер бо. Мындаа борта машиналыг даргалар келгеш, мен хире чыгыы бел уштуп алганнар де. Сургакчылап чор бис дижирлер чораан, ынчаар-ла дыштанып, балыктап-балыктап алгаш, чоруй барганнар. Чай чок улуг ажылдыг, бистиң аас-кежиивис дээш, келир үевис дээш демиселге боттарын бүрүн берген улуг даргаларны чүү деп хоптаар боор, дыштанып алыннар деп күзээр боордан башка. Силер база бодунарны таарыштыр көрүп көрүңер, дарга.

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Шала кайгап). Мен силерге ажылдаар дээш келген кижи болгай мен.

ОПАЛЫГ. Ажырбас, дарга. Бис улуг кижилериниң улуг ажылын-даа билип турар бис, оларны хүндүлээр хүлээлгелиг-даа бис, оларның ажылынга дузалажыр ужурлуг-даа бис. Бүгү хемчеглерни дүн-хүн чок алыр бис, бүгү күштү карак-кызыл мобилизастаар бис. Сагыш човаванар. Чоруптарынарда, медээ-хораа дээрге белеп турар. (Сумказын часкагылаар).

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Улам кайгап). Мээң шынзылгам бо-дур, көрүп көрүңер, дарга.

ОПАЛЫГ. Чок-чок, чок-чок... Дедир шыгжап ап көрүңер, дарга. Өршээп көрүңер, улуг даргаларның документилерин хыназын дээш мени бригадирледип каан эвес. Силерге бүзүревейн кымга бүзүрээрил!

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Черле көрүп көрүңер, дарга. Чүвениң ужурун тодаратпаже хоржок ышкаш-тыр. (Опалыг дидим эвес, сирилээш хол-биле шынзылганы ап алыр. Элээн номчуп чоруй, калчан-сарыг апаар. Ынчалза-даа мөгүдээнин чажырарын оралдажыр).

ОПАЛЫГ. (Аайын тыппайн келдирлеп). Ги, гм... бис... билир бис. Силер күскү сиген, тараа ажылынга дузалажыр дээш мобилизацияга келген-дир силер, але?

АЛБАН-ХААКЧЫТ. Ындыг мен ийин, дарга.

ОПАЛЫГ. Мобилизацияже улус чорудуцар деп шыңгыы негелде салган кижи мен. Ам-на оларның донга баштарынга четкен-дир. Сен ам, бир тээ ажылдаза чогуур черинде чедип келгенинде, олурган хөрээн бар бе! Ам сиген кезип турар улусче чорувут, але. Чүнү кылырын ында мээң оралакчым айтып бөөр. («Оралакчым» деп сөстү аяннаг адаар).

АЛБАН-ХААКЧЫТ. (Үнүптер). Аяк шай уъжун четирдим.

ОПАЛЫГ. (Чаасканы дүкпүрттүнүп) Сыный-сыный! Практика, мобилизация! Практика, мобилизация деп алган, бөөр канчап тоян келгеннери ол! (Куруг шилди донгайтыр иштин шыгаап көргеш, тавактарын каңгырадыр иткилээр).

ДОЛААНА. (Мөгүдеп маннап кирип кээр). Манап турган даргавыс—райком... райком төлээзи сигенчилерде девин-не чедип келген-дир. Силерни... силерни келиңер дирткен-дир... (Үне бөөр).

ОПАЛЫГ. (Атпаш дээш аайын тывынмайн, сербээдей берген турар. Оон, стол харжаан ажыткаш, хөй саазыннарны ушта соккаш, тө-чая колдуктап алыр. Бир холунга улуг сумказын сегирип алыр, үнер дээш эжикче дап бөөр. Эжикке баргаш бир-ле чүве сакты тыртып каап дедир ыдып келир. Оон көрүкчүлерже көрүндүр сандайга метпеш кылдыр олурупкаш, куруг черже кыйгырыгылаар). «Долаана, Долаана! Аскым арагазыг, арагазыг! Согунадан! Кулчадан!». (Кыйгырарга, кым-даа келбес, шоодайландыр олуруп каар).

КӨЖЕГЕ ХААР.

Кызыл хоорайның Песочная кудумчузунуң № 47 бажыңында чурттап турар хамаатты Евгений Константинович Германов Кызыл хоорайның Енисей кудумчузунуң № 71 бажыңында чурттап турар хамаатты Альбина Михайловна Германовалан чарлыр дугайында херекти кодуруп турар. Ол херекти Кызылдың улус судунуң ийиги участогунга көөр.

* * *

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуң № 54 бажында чурттап турар Галина Павловна Долженцкая Красноярск хоорайның Ийиги индустриалдыг суурда Целинная кудумчунуң № 7 бажында чурттап турар Евгений Алексеевич Долженцкийден чарлыр дугайында херекти кодуруп турар. Ол херекти Кызылдың улус судунуң ийиги участогунга көөр.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

«ЧЫРЫТКЫЛАН, МЭЭН СЫЛДЫЗЫМ»
деп Киевтиң уран-чечен кино студиязының үндүргени кинону көрүңер.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизинин 3—88, харысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдыгал килдизинин 4—98, партийжи амыдыыл пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый килдизинин 3—68, чагаа килдизинин база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00091. Культура эргелелиниң типографиязы.